AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKI DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

Fəlsəfə kafedrası
İxtisas: (İPFI-B0z)

İCTİMAİ İNKİŞAF KONSEPSİYALARI
(bakalavr təhsil pilləsi üçün)
İxtisas kursunun

PROQRAMI

Bakı Dövlət Universitetinin Rektorunun 19.04.2019-cu il, R-45 saylı əmri ilə təsdiq edilmişdir.

Bakı-2018

Tərtibçi: **Fəl.üzrə.fəl.dok. N.İ.Kərimova**

Elmi redaktor: **prof. Z.C. Hacıyev**

Rəyçilər: **prof. Z.C.Hacıyev**

Fəlsəfə üzrə elmlər doktoru F. Qurbanov

“Bakı Universiteti” nəşriyyatı, 2018.

İzahat vərəqi

Maddi həyatın, canlı təbiətin bir hissəsi olan cəmiyyət tarixən inkişaf edən, fərdlərin birgə fəaliyyət forması, sahmanlı struktura malik bütöv bir orqanizmdir. Cəmiyyətin inkişafının tarixi mərhələləri, bəşər tarixinin mahiyyəti və xüsusiyyətləri daim filosofların diqqət mərkəzində olmuşdur.

Bəşəriyyətin inkişafı vahid tarixi prosesi ifadə edir. Bu prosesin bir-biri ilə əlaqəli iki tərəfi vardır: birinci, hər bir konket ölkənin, xalqın inkişafı; ikinci, bütövlükdə bəşəriyyətin inkişafı. Tarixi proses cəmiyyətin aşağı pillədən yüksək pilləyə doğru mütərəqqi istiqamətdə inkişafı prosesidir. İctimai inkişaf bir-birini tamamlayan iki prosesi – tərəqqi (proqres) və tənəzzül (reqres) ifadə edir. Tərəqqi ictimai inkişafın aşağı pilləsindən ali səviyyəsinə, sadədən mürəkkəbə, xüsusidən ümumiyə doğru hərəkətini ifadə edirsə, tənəzzül əksinə, ümumidən xüsusiyə, mürəkkəbdən sadəyə doğru hərəkətdir. İctimai inkişaf həmçinin (xüsusi bir sferanın, ayrıca bir formasiyanın, sivilizasiyanın) keçid dövrlərini də ehtiva edir.

Fənnin mənimsənilməsi məqsədləri.

"İctimai inkişaf konsepsiyaları" fənninin məqsədi tələbələrə cəmiyyətin inkişafının tarixi mərhələləri, ictimai inkişaf prosesini müəyyən edən əlaqələr, sosial qanunauyğunluqlar haqqında hərtərəfli məlumat verməkdən ibarətdir.

Digər fənlər strukturunda fənnin yeri.

"İctimai inkişaf konsepsiyaları" fənni fəlsəfə ixtisası üzrə bakalavr hazırlığında baza fənlərinə aiddir. "İctimai inkişaf konsepsiyaları" fənni ilə bilavasitə bağlı olan fənlər bunlardır: "Sosial fəlsəfə", "Tarixi prosesin fəlsəfi təhlili",

“Fəlsəfə”, “Tarix”, “Sosiologiya”, “Mədəniyyətşünaslıq” və s.

Fənnin mənimsənilməsi zamanı tələbələr

Bilməlidir:

- Cəmiyyətin tarixən inkişaf edən və sahmanlı struktura malik bir sistem olduğunu;
- Sosial sistemin açıq xarakter daşımasını;
- Cəmiyyətin inkişafının tarixi mərhələlərini;
- İctimai sistemin qeyri-müvazinət vəziyyətində olduğunu;
- Bəşər tarixinin mahiyyətini və xüsusiyyətlərini;
- İctimai inkişaf prosesini müəyyən edən əlaqələri;
- Sosial qanunauyğunluqları və s.

Bacarmalıdır:

- Təbiət qanunları ilə cəmiyyət qanunlarının ümumi cəhətlərini, onların ontoloji və qnoseoloji fərqlərini ayırd etmək;
- Cəmiyyət qanunlarının ictimai fəaliyyətin məhsulu olduğunu dərk etmək;
- İctimai inkişafa dair müxtəlif konsepsiyaları fəlsəfi mövqedən təhlil etmək və s.

Səriştələrə yiyələnməlidir:

- Sosial sistemin inkişafını bütöv bir tam kimi təhlil etmək;
- Obyektiv şəraitlə subyektiv amillərin nisbətini müəyyən etmək və s.

“İctimai inkişaf konsepsiyaları” fənni 60 saat tədris olunur. Təqdim olunan bu proqramda cəmiyyətin özünütənzim edən bir sistem kimi öyrənilməsi, müxtəlif tarixi dövrlərdə irəli sürülmüş ictimai inkişaf konsepsiyaları

(tsiklik, tədrici və spiralvari), ümumdünya tarixinin təhlili, cəmiyyətin inkişafının tarixi mərhələləri və s. məsələləri öz əksini tapıb.

“İctimai inkişaf konsepsiyaları” ixtisas kursu üzrə mövzuların və saatların şəbəkəsi

№	MÖVZULAR	Saatların sayı Mühazirə	Saatların sayı Məşğələ
1	Cəmiyyət özünütəşkil və inkişaf edən sistem kimi.	2 s	2 s
2.	İctimai inkişaf haqqında baxışların təşəkkülü.	2 s	2 s
3.	Bəşər tarixinin inkişafında ictimai istehsalın rolu.	2 s	2 s
4.	İctimai inkişaf haqqında İbn-Xəldunun baxışları.	2 s	2 s
5.	Can Batisto Vikonun ictimai inkişaf haqqında fikirləri.	2 s	2 s
6.	Coğrafi determinizm konsepsiyası.	2 s	2 s
7.	İohan Herderin ictimai inkişaf konsepsiyası.	2 s	2 s
8.	V.Hegelin ictimai inkişaf haqqında baxışları.	2 s	2 s
9.	İctimai inkişafa dair təkamülçü konsepsiya	2 s	2 s
10.	İctimai inkişafa dair formasion konsepsiya.	2 s	2 s
11.	İctimai inkişaf haqqında sivilizasion konsepsiya.	2 s	2 s
12.	Maks Veberin ictimai inkişaf konsepsiyası	2 s	2 s
13.	Osvald Şpenqlerin ictimai inkişaf konsepsiyası.	2 s	2 s
14.	Mərhələli və lokal sivilizasiyalar nəzəriyyələri.	2 s	2 s
15.	Cəmiyyətin müasir inkişafı haqqında	2 s	2 s

	əsas konsepsiyalar.		
16.	Cəmi: 60 saat	30 s	30 s

«İctimai inkişaf konsepsiyaları» (bakalavr) ixtisas kursu üzrə mühazirələr – 30 saat.

I Mövzu: 2 saat

Cəmiyyət özünütəşkil və inkişaf edən sistem kimi.

Cəmiyyət özü inkişaf edən və özünü təşkil edən sistem kimi. Cəmiyyət haqqında baxışlar. Cəmiyyətə sistemli yanaşmanın əsaslarının yaranması: O. Kont, K.Marks, E.Dürkheym, M.Veber, P.Sorokin, T.Parsons. Sosial sistemin fərqli xüsusiyyətləri. Cəmiyyətin təbii-bioloji amillərlə izahı. Cəmiyyətə idealist yanaşma: sosial həyatda ideyanın, dünya zəkasının, mənəvi amillərin müəyyənedici rol oynaması. Cəmiyyətə materialist yanaşma: ictimai inkişafı maddi amillərdən, sosial reallıqdan çıxış edərək izah edilməsi. Cəmiyyət mürəkkəb iyerarxik struktura malik sistem kimi. Cəmiyyətin sosial strukturu (siniflər, ictimai təbəqə və qruplar, onlar arasındakı qarşılıqlı münasibətlər). İctimai inkişafın qanunauyğun xarakteri. Cəmiyyət qanunları. Cəmiyyət qanunları və təbiət qanunlarının ümumi cəhətləri. Onların ontoloji və qnoseoloji fərqləri. Cəmiyyət qanunları ictimai fəaliyyətin məhsulu kimi. Cəmiyyət qanunları və ictimai mənafelər.

II Mövzu: 2 saat

İctimai inkişaf haqqında baxışların təşəkkülü.

Qədim Hind fəlsəfəsində ictimai inkişaf haqqında baxışların yaranması. İctimai inkişaf haqqında Konfutsi təlimi. Kun Fu Tsızı (e.ə. 551-479), Mo Tzsı (e.ə. 371-289), Xan Fey Tzısı (233-), Dzen Çun Su (e.ə. 179-104) cəmiyyətin və insanın inkişafı haqqında. Qədim

Yunanıstanda ictimai inkişafa dair müxtəlif yanaşmalar: Sokratın, Sofistlərin, Platonun, Aristotelin, Demokritin cəmiyyət və onun inkişafı haqqında fəlsəfi təsəvvürləri.

Orta əsrlərdə ictimai inkişafa dair dini baxışlar: A.Avqustinin (354-430) "İlahi səltənət" əsəri. F.Akvinalı cəmiyyət haqqında. Ərəbdilli müsəlman ölkələrində ictimai inkişafa dair baxışların təkamülü: İbn-Xəldun, S.Urməvi, N.Tusi.

C.B.Vikonun spiralvari inkişaf konsepsiyası. Fransız maarifçilərinin ictimai inkişafa dair baxışları: Ş.L.Monteskye, Volter, D.Didro, J.J.Russo. Ş.L.Monteskye və J.J.Russonun "İctimai müqavilə" nəzəriyyələri. O. Şpenqler, A.Toynbinin ictimai inkişafa dair sivilizasion konsepsiyaları.

III Mövzu: 2 saat

Bəşər tarixinin inkişafında ictimai istehsalın rolu.

Mənimsəmə təsərrüfatından istehsal təsərrüfatına keçid: ilk əmək bölgüsü: 1. Sənətkarlığın əkinçilikdən ayrılması. 2. Ticarətin müstəqil sferaya çevrilməsi. İnsanı fəaliyyətə sövq edən stimul və motivlər: öz mövcudluğunu qorumaq üçün əmək fəaliyyətinin zəruriliyi; nəslin davamı naminə fəaliyyətə qoşulmaq; yaradıcılığa olan tələbatdan irəli gələn fəaliyyət; başqalarına münasibətdə daha çox sərvət əldə etmək ehtirasından doğan istehsal fəaliyyəti; başqa insanlara yardım etməkləbağlı istehsal fəaliyyəti. Mülkiyyət və onun növləri. Hakimiyyət və mülkiyyətin münasibəti. Mif və utopiyalarda cəmiyyətin "qızıl dövr"ü haqqında baxışlar. "Qızıl dövr" ümumi mülkiyyətin mövcud olduğu primitiv

icmanın ideallaşdırılması kimi. Platon, Sisseron, Sen-Simon və Prudon mülkiyyət haqqında.

İstehsalsız cəmiyyət yoxdur. Təbiət ən ümumi əmək predmeti kimi. Əmək vasitələri. Elmin istehsala münasibəti. Elm məhsuldar qüvvə kimi. Əmək vasitələri, texnoloji proseslər elmi biliyin maddiləşməsinin nəticəsi kimi. İstehsalın “elmləşməsi”, onun müsbət və mənfi tərəfləri.

İctimai tərəqqinin mahiyyəti. Tərəqqi cəmiyyətin yüksələn xətt üzrə inkişafında əsas istiqamət kimi. İnkişaf, tərəqqi və tənəzzül anlayışları. İctimai tərəqqi obyektiv və qanunuauyğun proses kimi.

IV Mövzu: 2 saat
İctimai inkişaf haqqında İbn-Xəldunun baxışları

Əbd-ur-Rəhman İbn Xəldun (1332-1406) sosiologiya və tarix fəlsəfəsi elmlərinin yaradıcısıdır. İbn Xəldunun universal tarix əsəri: “Kitab əl-İbar”. “Müqəddimə” tarix fəlsəfəsi, sosiologiya, iqtisadiyyat, mədəniyyət tarixi sahələrini tədqiq edən əsər kimi. İbn-Xəldunun Umran elmi. Tarix və fəlsəfə. Umran elminin əsas məsələləri: mülk, dövlət, qazanc və dolanışıq yolları, maaş, sənətlər, elmlər və bunların səbəbləri, çöl və şəhər həyatı, insan cəmiyyətləri, hakim olmaq, izzət və zillət və s. İbn-Xəldunun ictimai hadisələrin səbəblərini cəmiyyətdə axtarması. İbn-Xəldunun sivilizasiya və hakimiyyət fəlsəfəsi.

Bədəvi umran (çöl, bəsit ictimai həyat) və Hazari umran (şəhər həyatı, sivilizasiya) bəşəriyyətin keçdiyi iki pillə kimi. Şəhərləşmənin dövlətin meydana çıxmasına, dövlətləşmənin isə şəhərləşməyə təsiri. Asabiyyə dövləti yaradan siyasi qüvvə kimi. İbn-Xəldun şəhər və kənd

həyatının özünəməxsus xüsusiyyətləri haqqında. Şəhər həyatının insan əxlaqına təsiri.

V mövzu: 2 saat
Can Batisto Vikonun ictimai inkişaf haqqında fikirləri

Can Batisto Viko spiralvari ictimai inkişaf konsepsiyasının banisidir. Sosial sfera, ictimai münasibətlər və onların qanunauyğunluqlarının dərki Vikonun «Yeni elmi»nin əsas anlayışları kimi. Viko fəlsəfəsində cəmiyyətin "vətəndaşlıq dünyası" kimi anlaşılması. Vikonun bəşər cəmiyyətinin üç inkişaf mərhələsi haqqında əsas ideyası: 1. Allahlar əsri. 2. Qəhrəmanlar əsri. 3 İnsanlar əsri. Mömin əxlaqı və din, Allahlar əsrinin əsas təkanvericisi kimi. Cəngavər əxlaqı Qəhrəmanlar dövrünün əsas əxlaqi idealı kimi. Rasional düşüncə, vətəndaşlıq borcunun dərk edilməsi İnsanlar dövrünün hərəkətverici qüvvəsi kimi. C.B. Vikoya görə, bəşəriyyətin tarixini öyrənmək üçün lazım olan elmlər: fəlsəfə və filologiya. İki idrak forması: 1. Zəka tərəfindən verilən bilk. 2. İnsanın iradi qüvvələrinin köməyi ilə əldə edilən bilik. C.B. Viko təlimində mif heyvani vəziyyətdən şüurlu düşüncəyə keçid elementi kimi.

VI Mövzu: 2 saat
Coğrafi determinizm konsepsiyası

Cəmiyyət və təbiət. Coğrafi şərait və ictimai şərait anlayışları. Biosfer və noosfer anlayışları. Təbiətin cəmiyyətə təsiri. Əhali artımı və demoqrafik partlayış. Alarmist, demoqrafik və ekonomik konsepsiyalar.

Coğrafi determinizm. Ş.L.Monteskyenin "Qanunların ruhu haqqında" əsəri (1748). Ş.L.Monteskye: qanunların

yaranması və formalaşmasında coğrafi mühitin təsiri. Cəmiyyətin inkişafı haqqında naturalist konsepsiya.

Lev Qumilyovun passionarlıq nəzəriyyəsi və onun əsas cəhətləri: etnos konsepsiyası, etnosun inkişaf dövrləri, sistem və antisistem. Etnos landşaftla əlaqədar olan coğrafi hadisə kimi. Landşaftların müxtəlifliyi etnosların müxtəlifliyinin əsas şərti kimi. L. Qumilyov: etnos tarixi prosesin ifadəsi və hərəkətverici qüvvəsi kimi. L.Qumilyovun passionar konsepsiyasında xalq orqanik fenomen kimi. Xalqın oyanış, inkişaf, böhran, durğrunluq (inersiya), toqquşma (konvolyusiya) və xatirə (memorial) dövrləri. Xalqın oyanış dövrlərinin dörd imperativi. L.Qumilyovun təlimində xalqların üç kateqoriyaya ayrılması: Passionar, harmoniyalı və subpassionar xalqlar.

N.Y. Danilevskinin (1822-1885) "Mədəni-tarixi tiplər" haqqında təlimi. N.Danilevski sivilizasiyaların yaranmasını şərtləndirən amillər haqqında. S.Hantinqtonun sivilizasiyaların təsnifatına dair baxışları.

L.Meçnikov sivilizasiyaların əsasında dayanan coğrafi amillər haqqında. L.Meçnikovun "Sivilizasiyalar və böyük tarixi çaylar" əsəri. İctimai inkişafın əsasında hidrosferanın rolu: çay, dəniz və okean mərhələsi.

İctimai inkişafa dair geopolitik nəzəriyyə: F.Ratsel (1844-1904), R.Çellen (1864-1922), C.Makkinder (1861-1947), A.Mexen (1840-1914). Tellurokratiya (qurq hökmranlığı) və tallasokratiya (dəniz hökmranlığı). F.Fukuyama: quru-dəniz qarşıdurması Şərq-Qərb sivilizasiyalarının təzahürü kimi.

VII mövzu: 2 saat

İohann Herderin ictimai inkişaf konsepsiyası

İ. Herderin mədəni-kulturoloji konsepsiyasında insan təkamülün son məhsulu kimi. Mədəniyyət insanı digər canlılardan fərqləndirən başlıca əlamət kimi. Elm, din, dil, dövlət, ailə, peşə və sənətkarlıq mədəniyyətin əsas elementləri kimi. Mədəniyyət cəmiyyətin özəyi kimi. Humanizmin yayılması mədəniyyətin ən ali məqsədidir İ.Herderin mədəni tərəqqi haqqında baxışları.

VIII Mövzu: 2 saat

V.Hegelin ictimai inkişaf haqqında baxışları

Hegel məktəbi və universal tarixi proses anlayışı. Hegel fəlsəfəsində tarixi proses "dünya ruhunun öz azadlığını dərk etməsi" prosesi kimi. Hegel tərəfindən dünya ruhunun üç mərhələyə bölünməsi: Şərq tarixi; Yunan-Roma tarixi; Alman-xristian tarixi. Xalqların azadlığı öz mahiyyəti kimi dərk etməsi. Hegelin tarixisizm ideyası. Ümumdünya tarixi «dünya ruhu»nun zəruri təzahürü kimi. Dünya ruhunun inkişaf mərhələləri. Ruhun öz azadlığını başa düşməsi dünya ruhunun son məqsədi kimi. Azadlığın dərki bütün dəyişikliklərin əsası kimi. Hegelin inkişaf konsepsiyasında insan zəkasının əsas rolu. Hegelin tarixiliyinin iki əsas müddəası: 1) Tarixin substansionallığının qəbul edilməsi. 2) Tarixi prosesin bütövlüyü. Bəşəriyyətin tarixinin qanunauyğun xarakteri. Tarixi mühit tarixi inkişafın səbəbi və nəticəsi kimi.

IX Mövzu: 2 saat

İctimai inkişafa dair təkamülçü konsepsiya

İctimai inkişafa dair təkamülçü konsepsiyanın əsas nümayəndələri: O.Kont, H.Spenser, E.Dürkheym. O.Kontun

ictimai inkişaf konsepsiyası. Təkamülçü konsepsiya sosial inkişafın obyektiv xarakterinə əsaslanır. Tarixi inkişafın tədrici sosial-mədəni dəyişikliklər hesabına baş verməsi. Cəmiyyəti köklü surətdə dəyişdirən sosial-mədəni dəyişikliklər haqqında baxışlar. Təkamülçü konsepsiyada inqilab arzuedilməz hal kimi. Cəmiyyətin ikili təkamül (intelektual və texniki) qanunu haqqında O.Kontun ideyaları. O.Kontun altı cildlik "Pozitiv fəlsəfə kursu" əsəri. Pozitivizm əsasında cəmiyyətin yenidən təşkili ideyaları. O.Kontun sosial statika və sosial dinamika təlimi. Pozitivizm yeni din kimi. O.Kontun pozitiv kilsə ideyası. O. Kontun üç mərhələ qanunu onun sosial dinamikasının əsası kimi. İntellektual inkişafın üç mərhələsi. O. Kont tarixin inkişafın üç fazası haqqında (teoloji, metafizik, elmi-pozitiv). Sosial dinamikanın üç tipi haqqında (tsiklik, xətti və spiralvari).

X Mövzu: 2 saat

İctimai inkişafa dair formasion konsepsiya

İctimai-iqtisadi formasiya anlayışı. K.Marks: cəmiyyətin tarixi ictimai-iqtisadi formasiyaların bir-birini əvəz etməsi tarixidir. İctimai-iqtisadi formasiya müəyyən bir cəmiyyət tipi kimi. İnqilab yeni ictimai-iqtisadi formasiyaya keçidin əsas forması və ictimai inkişafın əsas elementi kimi.

İctimai-iqtisadi formasiyanın strukturu. İctimai münasibətlərin növləri (iqtisadi, siyasi, hüquqi, sosial-psixoloji, əxlaqi). Cəmiyyətin məhsuldar qüvvələri. Marks tərəfindən ictimai münasibətlərin maddi münasibətlərə və ideoloji münasibətlərə bölünməsi. İstehsal münasibətləri və onun əsas xüsusiyyətləri. İstehsal vasitələri üzərində

mülkiyyətin növləri: xüsusi və ya ümumi (ictimai). İstehsal üsulu və ictimai münasibətlər. Bazis və üstqurum anlayışları.

Sosial struktur və onda baş verən dəyişikliklər. Sinfi mənafe və sinfi mübarizə. Sosial inqilab. İnqilabların tarixi tipləri. Tarixdə xalq kütlələrinin və şəxsiyyətin rolu. Tarixi tərəqqinin mahiyyəti və meyarı. K.Marksın "Asiya istehsal üsulu" və onun ətrafında gedən mübahisələlər. Orta əsrlər Avropasında torpaq üzərində xüsusi mülkiyyətin mövcudluğu dövlət hakimiyyətinin məhdudlaşdırılması şərti kimi. Şərqdə dövlətin torpaq üzərində ali mülkiyyətçi olması; insanların iqtisadi və siyasi cəhətdən dövlətdən asılılığı.

XI Mövzu: 2 saat
İctimai inkişaf haqqında sivilizasion konsepsiyası

Sivilizasiya anlayışına verilmiş təriflər: sivilizasiya mədəniyyətin sinonimi kimi; sivilizasiya cəmiyyətin maddi və mənəvi mədəniyyətinin inkişaf səviyyəsi kimi; sivilizasiya cəmiyyətin barbarlıqdan sonrakı inkişaf səviyyəsi kimi. Sivilizasion nəzəriyyələrin formalaşma mərhələləri: XVIII əsrin ortalarından XIX əsrin ortalarına qədərki dövrü əhatə edən birinci mərhələ (F.Volter, A.Ferqyusson, A.R.Türqo, İ.Q.Herder, F.Qizo, Hegel). Sivilizasion mərhələ üçün səciyyəvi xüsusiyyətlər (tarixi optimizmin üstünlük təşkil etməsi, sivilizasiyaya xətti-mərhələli proses səciyyəsi verilməsi).

Sivilizasyon konsepsiyaların ikinci mərhələsi (O.Kont, H.Spenser, Q.Bokl, Q.Rikkert, E.Dürkheym). Bu mərhələnin səciyyəvi xüsusiyyətləri. Tarixin bütövlüyü və əlaqəliliyi haqqında təsəvvürlərin hökmranlıq etməsi. Tarixin sintezinə cəhd. Coğrafi mühitin mühüm rolu haqqında ideyaların

inkişafı. Sosial strukturun inkişafı prosesində cəmiyyətin ətraf mühitə uyğunlaşması haqqında nəzəriyyələrin yaranması. Tarixi optimizmin nəzərəçarpacaq dərəcədə azalması. Tərəqqi ideyasının şübhə altına alınması. Lokal sivilizasiyaların çoxluğu haqqında təsəvvürlərin inkişafı.

Sivilizasyon konsepsiyaların üçüncü mərhələsi: XX əsrin ortalarından bugünədək olan dövr. III mərhələnin səciyyəvi xüsusiyyətləri. Tarixə lokal sivilizasiyaların cəmi, yığını kimi yanaşan təsəvvürlərin dominantlıq təşkil etməsi. Bu mərhələnin əsas nümayəndələri: O.Şpenqler, A.Toynbi, P.A.Sorokin və başqaları.

XII Mövzu: 2 saat
Maks Veberin ictimai inkişaf konsepsiyası

Maks Veberin tarix konsepsiyasında üç insan tarixi: 1. Neandertal insan. 2. Erkən ana mədəniyyətlərinin insanı. 3. Müasir insan. M. Veberin cəmiyyətin marksist anlayışına qarşı tənqidi fikirləri. Dini əqidələr, dini etika kapitalist iqtisadiyyatının inkişafının əsas stimulları kimi. M. Veberin sosial qayda haqqında fikirlərinin üç konsept çərçivəsində nəzərdən keçirilməsi: sosial stratifikasiya, sosial təşkil və sosial sistem. M. Veber dörd əsas sosial sinf haqqında – fəhlə sinfi, xırda burjuaziya, mülkiyyətdən məhrum ziyalı və mülkiyyət və təhsildən bəhrələnən siniflər. Sinif və status kateqoriyaları.

XIII Mövzu: 2 saat
Osvald Şpenqlerin ictimai inkişaf konsepsiyası

O. Şpenqler XIX əsr Avropasında geniş yayılmış baxışlara (avropasentrizm, panlogizm, tarixin xətti gedişi) əks prinsipdən çıxış edən ilk filosofdur. O.Şpenqler fəlsəfəsində mədəniyyət canlı orqanizm kimi. O.Şpenqlerin mədəniyyətləri əhəmiyyətinə və kamillik səviyyəsinə görə bərabər olan səkkiz növə ayırması (Misir, Hind, Babil, Ərəb-bizans, Çin, Yunan-roma, Qərbi Avropa, Maya).

O.Şpenqler tərəfindən vahid bəşəri prosesin mövcudluğunun inkarı. Mədəniyyətlərin qapalı inkişafı ideyası. Bəşər tarixinin öyrənilməsində Şpenqlerin morfoloji və tarixi idrak metodları.

O.Şpenqlerin «Avropanın qürubu» əsəri. Avropa sivilizasiyasının qürubuna gətirib çıxaran səbəblər. Şpenqler: mədəniyyətin inkişaf mərhələləri: erkən mifik-simvolik mədəniyyət; yüksək dini-metafizik mədəniyyət; inkişaf imkanlarını itirən, sivilizasiyaya keçən mədəniyyət.

Şpenqlerin inkişaf konsepsiyasında mədəniyyətin sivilizasiyadan fərqli xüsusiyyətləri. Mədəniyyətin dini mahiyyət kəsb etməsi. Sivilizasiya rasional fəaliyyət iradəsi kimi. O.Şpenqlerin mədəniyyətin canlı, sivilizasiyanın isə mexaniki olması haqqında baxışları. Mədəniyyətin kvalitativliyi, sivilizasiyanın kvantitativ olması.

XIV Mövzu: 2 saat
Mərhələli və lokal sivilizasiyalar nəzəriyyələri

A.Toynbinin çoxlu sivilizasiyaların mövcudluğu və mədəniyyətlərin bir-birinə qarşılıqlı təsiri haqqında fikirləri. A.Toynbinin bəşəriyyətin dinə əsaslanan ruhi birliyinin yaranacağı haqqında baxışları. Dini əlamətlərə görə fərqlənən sivilizasiyalar.

P.Sorokin: cəmiyyət sosial-mədəni sistem kimi. Cəmiyyətin üç mühüm aspekti: 1) əşyalar aləmi; 2) subyektiv aləm (insan); 3) transsubyektiv aləm (ruhi mahiyyət, ideyalar, fikir, düşüncə). Mədəniyyət insanların mənsub olduqları dəyərlər, normalar toplusu kimi. Dəyərlər mədəniyyətin özəyi kimi. Dəyələrin dominantlıq xüsusiyyətlərinə görə üç tipi: 1. İdeasional. 2. İdealist. 3. Hissi. Orta əsrlər Avropa mədəniyyəti. İdeasional və hissi mədəniyyət arasındakı mədəniyyət. Hissi mədəniyyət.

P.Sorokinin sosial stratifikasiya konsepsiyası. N.Danilevski: sivilizasiyaların təsnifatı haqqında. Sivilizasiyaların əsasında duran amillər: vahid dil birliyi, siyasi müstəqillik, qarşılıqlı təsir, tədrici inkişaf mərhələləri və müxtəlif etnik köklərin birləşməsi. N.Danilevskinin “mədəni tarixi tiplər”i. N.Danilevskinin təsnifatında 13 sivilizasiya tipi: Misir, Çin, Semit, Hind, İran, Yəhudi, Yunan, Roma, Ərəb, German-Roman, Slavyan, Meksika və Peru.

Lev Meçnikov: sivilizasiyaların əsasında duran coğrafi amillər. L.Meçnikovun “Sivilizasiya və böyük tarixi çaylar. Müasir cəmiyyətin inkişafının coğrafi nəzəriyyəsi” əsəri. Böyük su hövzələri və yollar bəşər sivilizasiyasının formalaşmasının əsas amili kimi. L.Meçnikov: bəşər tarixinin üç mərhələsi (çay, dəniz və okean) haqqında baxışları. Çay mərhələsi və 4 qədim sivilizasiya. Orta əsrlər dövründən başlanan dəniz mərhələsi. Amerikanın kəşfi ilə başlanan okean mərhələsi.

Geopolitik nəzəriyyə və sivilizasiyaşünaslıq. Geopolitik nəzəriyyədə sivilizasiyaların əsasını təşkil edən iki mühüm faktor: tellurokratiya (quru) və tallasokratiya (dəniz)

hakimiyyəti. Tellerokratiya üçün xarakterik xüsusiyyətlər. Sərhəddlərin dəqiq müəyyən edilməsi. Oturaq həyat fəaliyyəti, konservatizm, əxlaqi və hüquqi normalar.

Talassokratiya üçün səciyyəvi xüsusiyyətlər. Dinamiklik, texniki inkişafa həssaslıq, individualizm ruhu, ekstremal şəraitdə yaşamaq qabiliyyəti, əxlaqi norma və qanunuların nisbiliyi, əxlaqi və mədəni dəyərlərin dəyişkənliyi.

Frensis Fukuyama: dəniz-quru qarşıdurması Şərq-Qərb sivilizasiyalarının təzahürü kimi.

XV Mövzu: 2 saat.
Cəmiyyətin müasir inkişafı haqqında əsas konsepsiyalar

Vətəndaş cəmiyyəti anlayışı. Siseronun vətəndaş cəmiyyəti ideyası. T.Hobbs, J.J.Russo və Hegel vətəndaş cəmiyyəti haqqında. Vətəndaş cəmiyyəti anlayışının müasir anlamı. Vətəndaş cəmiyyətinin strukturu və funksiyaları: vətəndaş təşəbbüslərinin genişləndirilməsi və inkişafı. Vətəndaşların ümumdövlət və yerli problemlərin həllində iştirakının təmin edilməsi. Əhalinin müxtəlif qruplarının maraqlarının reallaşdırılması və hüquqlarının qorunması. Vətəndaş cəmiyyətinin məqsədi.

Postindustrial cəmiyyət konsepsiyası. İnformasiya cəmiyyəti konsepsiyası. Postmoderinist konsepsiya.

«İctimai inkişaf konsepsiyaları» (bakalavr təhsil pilləsi üçün) ixtisas kursu üzrə məşğələlər – 30 saat.

I Mövzu: 2 saat
Cəmiyyət özünütəşkil və inkişaf edən sistem kimi.

Seminar sualları:

1. Cəmiyyətə sistemli yanaşmanın əsasları.
2. Cəmiyyətin sosial strukturu.
3. Siniflərin mahiyyəti.
4. Cəmiyyət qanunları ilə təbiət qanunlarının oxşar və fərqli xüsusiyyətləri.

Ədəbiyyat:

1. Abbasova Q.Y., Hacıyev Z.C. Sosial fəlsəfə. Bakı, 2012, 460. S.57-60.
2. Hacıyev Z.C. Fəlsəfə. Bakı, 2012, 488. S. 134-137.
3. Məmmədzadə İ.R. Azərbaycanda orta sinif formalaşır və orta sinif vətəndaş cəmiyyəti ideyasını qəbul edir // Vətəndaş cəmiyyəti. Bakı, 2009, №3. S. 7-9.
4. Məmmədov N.M. Azərbaycanda orta təbəqənin formalaşması problemləri. Bakı: Azərnəşr, 2010, 736 s.
5. Келле Ж., Ковалзон М. Исторический материализм. М., 1959. 37-45.
6. Структура общественного сознания. М., 1969. 78-79.
7. Поппер К. Открытое общество и его враги. М., 1992.

II Mövzu: 2 saat
İctimai inkişaf haqqında baxışların təşəkkülü

Seminar sualları:

1.Qədim Şərq fəlsəfəsində ictimai inkişafa dair baxışlar.
2. Antik Yunan fəlsəfəsində cəmiyyət haqqında fəlsəfi təsəvvürlər.
3. Orta əsr fəlsəfəsində cəmiyyətin inkişafına dair baxışlar.
4. Fransız maarifçilərinin ictimai inkişafa dair fikirləri.

Ədəbiyyat:

1. Abbasova Q.Y., Hacıyev Z.C. Sosial fəlsəfə. Bakı, 2012, 460.
2. Hacıyev Z.C. Fəlsəfə. Bakı, 2012, 488.
3. Быков Ф. С. Зарождение общественно-политической и философской мысли в Китае. М., 1966.
4. Васильев Л. С. Проблемы генезиса китайской мысли. М., 1989.-309 с.
5. Кобзев А. И. Учение Ван Янмина и классическая китайская философия. М., 1983
6. Лукьянов А. Е. Становление философии на Востоке (Древний Китай и Индия). М., 1989. −188 с.
7. Древнекитайская философия. Эпоха Хань — М., 1990 г.
8. Лукьянов А. Е. Дао «Книги перемен» М., 1993. - 240 с.
9. Августин А. Исповедь / Пер. с лат. М.Е. Сергеенко. Вступит. статья А. А. Столярова. — М.: «Ренессанс», СП ИВО — СиД, 1991. — 488 с.

10. Августин. Слово о разорении города Рима. / Пер. С. А. Степанцова. // Вестник древней истории. — 2001. — № 2.
11. Августин. О Троице. / Пер. А. А. Тащиана. (Серия «Патристика. Тексты и исследования»). — Краснодар: Глагол, 2004. — 416 с.
12. Августин. Проповеди. // Вестник древней истории. — 2007. — № 3.
13. Кузнецов В. Н. Немецкая классическая философия второй половины XVIII – начала XIX века: Уч. пособие для ун-тов. – М.: Высшая школа, 1989.
14. Огурцов А. П. Философия науки эпохи Просвещения. — М.: Институт философии РАН, 1993. — 213 с.
15. М. Хоркхаймер, Т. В. Адорно. Понятие просвещения // Хоркхаймер М., Адорно Т. В. Диалектика просвещения. Философские фрагменты. М., С-Пб., 1997, с. 16-60
16. Д. Рикуперати. Человек Просвещения // Мир Просвещения. Исторический словарь. М., 2003, с. 15-29.

III Mövzu: 2 saat
Bəşər tarixinin inkişafında ictimai istehsalın rolu

Seminar sualları:

1. İnsanı fəaliyyətə sövq edən motivlər və stimullar.
2. Mülkiyyət anlayışı ətrafında gedən fəlsəfi müzakirələr.
3. İstehsalın «elmləşməsi»nin mahiyyəti.

Ədəbiyyat:

1. Hacıyev Z.C. Fəlsəfə. Bakı. 2012, 488 s.
2. Hacıyev Z.C. Elmi-texniki tərəqqi və sosial dəyişikliklər. Bakı: Bilik, 1976, 150 s.
3. İmanov H.R. Fəlsəfənin əsasları. Bakı. 2007.
4. Mehdiyev R.Ə. Fəlsəfə. Bakı, 2010.

IV Mövzu: 2 saat.
İctimai inkişaf haqqında İbn-Xəldunun baxışları

Seminar sualları:

1. İbn-Xəldunun tarix fəlsəfəsi.
2. İbn-Xəldunun bədəvi və hazari imran haqqında fikirləri.
3. İbn-Xəldun şəhər və kənd həyatının özünəməxsus xüsusiyyətləri haqqında.

Ədəbiyyat:

1. Ацамба Ф. М. Социально-экономические воззрения Ибн Хальдуна // Всемирная история экономической мысли: В 6 томах / Гл. ред. В. Н. Черковец. — М.: Мысль, 1987. — Т. I. 606 с.
2. Алексеев И. Л. Возвращаясь к Ибн Халдуну// Pax Islamica, 1/2008, с.5-14.
3. Араби Б. Ибн-Хальдун — основоположник арабской социологии // Социологические исследования. — 1990. — Т. 11. — С. 107—109.
4. Бациева С. М. Историко-социологический трактат Ибн Халдуна «Мукаддима». М., 1965.

5. Иванов Н. А. «Китаб аль-Ибар» Ибн Халдуна как источник по истории стран Северной Африки в XIV в. // Арабский сборник. М., 1959.
6. Игнатенко А. А. Ибн-Хальдун. — М.: Мысль, 1980. — 160 с. — (Мыслители прошлого).
7. Коротаев А. В. Долгосрочная политико-демографическая динамика Египта: Циклы и тенденции. М.: Восточная литература, 2006. — ISBN 5-02-018526-4.

V mövzu: 2 saat
Can Batisto Vikonun ictimai inkişaf haqqında fikirləri

Seminar sualları:

1. C.B.Vikonun spiralvari inkişaf konsepsiyası.
2. C. Vikonun cəmiyyətin üç inkişaf mərhələsi haqqında baxışları.
3. Viko fəlsəfəsində mifologiyaya və dinə dair baxışlar.

Ədəbiyyat:

1. Вико Дж. Основания новой науки об общей природе наций. М. – Киев, 1994. С. 116.
2. Вико Дж. Собрание сочинений в 3-х томах. М., 1986.
3. Курятников В.Н. О двух подходах в освещении истории: двух подходах в освещении истории: духовном и светском
4. Вико Дж. Собрание сочинений в 3-х томах. М., 1986.

VI Mövzu: 2 saat
Coğrafi determinizm konsepsiyası

Seminar sualları:

1. Cəmiyyətin inkişafı haqqında naturalist konsepsiya.
2. İctimai inkişafa dair coğrafi determinist konsepsiya.
3. L.Qumilyovun passionar konsepsiyası.
4. N.Danilevski və L.Meçnikov: sivilizasiyanın əsasında duran amillər.

Ədəbiyyat:

1. Балуев Б. П. Споры о судьбах России: Н. Я. Данилевский и его книга «Россия и Европа» М.,1999.
2. Гумилёв Н.С. Избранное. — М.: Сов. Россия, 1989. — 469 с.
3. Древние тюрки. М., «Наука», 1967. 504 с.
4. Место исторической географии в востоковедных исследованиях //Народы Азии и Африки. 1970, № 1. С. 85-94.
5. Климат и история //Знания – сила. 1968. № 4. С. 28- А. А. Галактионова. — СПБ.: Изд-во «Глаголъ», 1995— 552 с.
6. Евдокимов В.И. Феномен Льва Мечникова. В кн. Лев Мечников. Цивилизация и великие исторические реки. - М.: Айрис-Пресс, 2013, С. 5 - 75.
7. Ш. Монтескьё. Избранные произведения. — М., 1955.
8. Реклю Э. Предисловие // Мечников Л.И. Цивилизация и великие исторические реки. М.: 1924, с. 25.

VII mövzu: 2 saat
İohann Herderin ictimai inkişaf konsepsiyası

Seminar sualları:

1. Herderin mədəni-kulturoloji konsepsiyasının mahiyyəti.
2. İ.Herder: mədəniyyətin elementləri haqqında.
3. İ.Herderin fəlsəfəsində mədəniyyətin məqsədi.

Ədəbiyyat:

1. Гайм Р. Гердер, его жизнь и сочинения. В 2-х тт. — М., 1888. (переиздано издательством «Наука» в серии «Слово о сущем» в 2011 году).
2. Гулыга А. В. Гердер. М.: Мысль, 1975. — 184 с.

VIII Mövzu: 2 saat
V.Hegelin ictimai inkişaf haqqında baxışları

Seminar sualları:

1. Hegel fəlsəfəsində universal tarixi proses anlayışı.
2. Hegel dünya ruhunun üç inkişaf mərhələsi haqqında.
3. Hegelin inkişaf konsepsiyasında insan zəkasının rolu.

Ədəbiyyat:

1. Hacıyev Z.C. Fəlsəfə. Bakı. 2012, 488 s.
2. Гегель. Наука логики. В 3-т. Т.1, М.: Мысль, 1970, 501 с.
3. Гегель. Феноменология Духа. Философия истории. — М.: Эксмо, 2007. — 880 с. — (Антология мысли).

4. Гегель. Философия религии. В 2-х томах. — М.: РОССПЭН, 2007.
5. Гегель. Философия права. — М.: Мир книги, 2007. — 464 с. — (Великие мыслители). —

IX Mövzu: 2 saat
İctimai inkişafa dair təkamülçü konsepsiya

Seminar sualları:

1. İctimai inkişafa dair təkamülçü konsepsiyasnın əsas müddəaları.
2. Cəmiyyətin təkamülü haqqında O.Kontun baxışları.
3. O.Kontun sosial dinamika təlimi.

Ədəbiyyat:

1. Конт О. Дух позитивной философии. (Слово о положительном мышлении) / Перевод с французского И. А. Шапиро. — Ростов н/Д: Феникс, 2003. — 256 с.
2. Конт О. Общий обзор позитивизма / Перевод с французского И. А. Шапиро. Под ред. Э. Л. Радлова. - Изд. 2-е. - М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2011. 296 с.

X Mövzu: 2 saat
İctimai inkişafa dair formasion konsepsiya

Seminar sualları:

1. İctimai iqtisadi formasiya anlayışı haqqında.
2. K.Marksın Asiya despotizmi haqqında fikirləri.

3. İctimai inkişafa formasion yanaşmanın səciyyəvi cəhətləri.

Ədəbiyyat:

1. Marks K., Engels F. Seçilmiş əsərləri, 3 clddə, 1 cild., Bakı: Azərnəşr, 1978, 656 s.
2. Marksizm fəlsəfəsinin əsasları / F.V.Konstantinovun redaktəsi ilə. Bakı: Azərnəşr, 1960, 695 s.
3. Бурлин В.И. Социальная философия. Ч I. - М. 2003. 340с.
4. Карасёв В.И. Общество, государство, цивилизация: к теории становления социумов. - М.2000. 230с.
5. Иноземцев К.И. К теории постэкономической общественной формации. - М. 2006.

XI Mövzu: 2 saat
İctimai inkişaf haqqında sivilizasion konsepsiya

Seminar sualları:

1. Sivilizasiya anlayışı.
2. Sivilizasion nəzəriyyələrin yaranma və formalaşma mərhələləri.
3. İctimai inkişafa sivilizasion yanaşmanın səciyyəvi xüsusiyyətləri.
4. Sivilizasion və formasion konsepsiyaların fərqli cəhətləri.

Ədəbiyyat:

1. Əfəndiyev M. Siyasi elmin əsasları. Bakı, Nurlan, 2008, 478 s.
2. Əzimov K.A., Həsənov R.M. Sosiologiya. Bakı: 2003, Bakı Universiteti nəşriyyatı, 268 s.
3. Həsənov R.M. Siyasi sosiologiya. Bakı: Az TU-nun mətbəəsi, 2010, 208 s.
4. Тойнби А. Дж. Постижение истории: Сборник / Пер. с англ. Е. Д. Жаркова. — М.: Рольф, 2001—640 с.
5. Гергилов Р.Е. Освальд Шпенглер. // Новая Россия. 1997. N 3.

XII Mövzu: 2 saat
Maks Veberin ictimai inkişaf konsepsiyası

Seminar sualları:

1. M.Veberin ictimai inkişaf konsepsiyasının əsas müddəaları.
2. M.Veberin sosial qayda haqqında fikirləri.
3. M.Veber təlimində sinif və status kateqoriyası.

Ədəbiyyat:

1. Əfəndiyev M., Şirinov A. Sosiologiyanın nəzəri problemləri. Bakı: 2001, Nurlan, 345 s.
2. Əfəndiyev M. Siyasi elmin əsasları. Bakı, Nurlan, 2008, 478 s.
3. Əzimov K.A., Həsənov R.M. Sosiologiya. Bakı: 2003, Bakı Universiteti nəşriyyatı, 268 s.
4. Həsənov R.M. Siyasi sosiologiya. Bakı: Az TU-nun mətbəəsi, 2010, 208 s.
5. Veber M. Politiçeskie rabotı. M.: Nauka, 2003, 160 s.

6. Veber M. İzbrannıe proizvedeniə. M.: Nauka, 1990, 279 c.
7. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма. М.: Мысль, 1990, 343с.
8. Виноградов В.Д. Головин Н.А. Политическая социология. Спб, Смысль, 1997, 360 с.
9. Гайденко П.П. Социология М.Вебера. М.: Наука, 1990, 214 с.
10. Громов И. Моцкеичь А., Семенов В. Западная социология. Москва: Наука, 2005, 590 с.

XIII Mövzu: 2 saat
Osvald Şpenqlerin ictimai inkişaf konsepsiyası

Seminar sualları:

1. O.Şpenqler: mədəniyyətlərin çoxluğu haqqında.
2. O.Şpenqlerin mədəniyyətlərin qapalı inkişafı ideyası.
3. Mədniyyət və sivilizasiyanın fərqli xüsusiyytləri haqqında O.Şpenqlerin baxışları.

Ədəbiyyat:

1. Гергилов Р.Е. Освальд Шпенглер. // Новая Россия. 1997. N 3.
2. Гергилов Р.Е. Отношение О. Шпенглера к фашизму и национал-национализму. // Мониторинг общественного мнения. 2008. N. 1.
3. О. Э. Терехов. Освальд Шпенглер и «консервативная революция» в историографии ФРГ // Диалог со временем. Альманах интеллектуальной истории. 2011, № 34.
4. В. В. Афанасьев. Социология политики Освальда Шпенглера. М.: КДУ, 2009. — 192 с.

XIV Mövzu: 2 saat
Mərhələli və lokal sivilizasiyalar nəzəriyyələri

Seminar sualları:

1. A.Toynbi mədəniyyətlərin qarşılıqlı təsiri haqqında.
2. P.Sorokin: cəmiyyət sosial-mədəni sistem kimi.
3. N.Danilevski, L.Meçnikov: cəmiyyətin inkişafının coğrafi nəzəriyyəsi.
4. Geopolitika və sivilizasiyaşünaslıq.
5. Tallasokratiyanın səciyyəvi cəhətləri.

Ədəbiyyat:

1. Тойнби А. Дж. Постижение истории: Сборник / Пер. с англ. Е. Д. Жаркова. — М.: Рольф, 2001—640 с.
2. Тойнби А. Дж. Цивилизация перед судом истории: Сборник / Пер. с англ. — М.: Рольф, 2002—592 с.
3. Тойнби А. Дж. Пережитое. Мои встречи. / Пер. с англ. — М.: Айрис-пресс, 2003. — 672 с.
4. Тойнби А. Дж. Роль личности в истории. / Пер. с англ. — М.: Астрель, 2012. — 222 с.

XV Mövzu: 2 saat.
Cəmiyyətin müasir inkişafı haqqında əsas konsepsiyalar

Seminar sualları:

1. Vətəndaş cəmiyyətinin strukturu və funksiyaları.
2. Vətəndaş cəmiyyətinin məqsədi.
3. Postindustrial cəmiyyət konsepsiyası.
4. Postmodernist konsepsiya.

Ədəbiyyat:

1. Abbasova Q.Y, Z.C.Hacıyev. Sosial fəlsəfə. Bakı, 2012. 460 s.
2. Hacıyev Z.C. Fəlsəfə. Bakı. 2012, 488 s.
3. İmanov H.R. Fəlsəfənin əsasları. Bakı. 2007.
4. Mehdiyev R.Ə. Fəlsəfə. Bakı, 2010.
5. Арефьева Г.С. Общество. Познание. Практика. М.,1988.
6. Борисов В.А. Демография. Учебник для вузов. М., 1999.
7. Варулин В.С. Социальная философия. М., с.560. 340-365.

Ədəbiyyat

Azərbaycan dilində

1. Abbasova Q.Y, Z.C.Hacıyev. Sosial fəlsəfə. Bakı, 2012. 460 s.
2. Əfəndiyev M. Siyasi elmin əsasları. Bakı, Nurlan, 2008, 478 s.
3. Əzimov K.A., Həsənov R.M. Sosiologiya. Bakı: 2003, Bakı Universiteti nəşriyyatı, 268 s.
4. Həsənov R.M. Siyasi sosiologiya. Bakı: Az TU-nun mətbəəsi, 2010, 208 s.
5. Hacıyev Z.C. Fəlsəfə. Bakı. 2012, 488 s.
6. İmanov H.R. Fəlsəfənin əsasları. Bakı. 2007.
7. Mehdiyev R.Ə. Fəlsəfə. Bakı, 2010.
8. Məmmədzadə İ.R. Azərbaycanda orta sinif formalaşır və orta sinif vətəndaş cəmiyyəti ideyasını qəbul edir // Vətəndaş cəmiyyəti. Bakı, 2009, №3. S. 7-9.
9. Məmmədov N.M. Azərbaycanda orta təbəqənin formalaşması problemləri. Bakı: Azərnəşr, 2010, 736 s.

Rus dilində

10. Августин. Слово о разорении города Рима. / Пер. С. А. Степанцова. // Вестник древней истории. — 2001. — № 2.
11. Августин. О Троице. / Пер. А. А. Тащиана. (Серия «Патристика. Тексты и исследования»). — Краснодар: Глагол, 2004. — 416 с.
12. Августин. Проповеди. // Вестник древней истории. — 2007. — № 3.

8. Августин А. Исповедь / Пер. с лат. М.Е. Сергеенко. Вступит. статья А. А. Столярова. — М.: «Ренессанс», СП ИВО — СиД, 1991. — 488 с.
9. Ацамба Ф. М. Социально-экономические воззрения Ибн Хальдуна // Всемирная история экономической мысли: В 6 томах / Гл. ред. В. Н. Черковец. — М.: Мысль, 1987. — Т. I. От зарождения экономической мысли до первых теоретических систем политической жизни. 606 с.
10. Алексеев И. Л. Возвращаясь к Ибн Халдуну// Pax Islamica, 1/2008, с.5-14.
11. Араби Б. Ибн-Хальдун — основоположник арабской социологии // Социологические исследования. — 1990. — Т. 11. — С. 107—109.
12. Бациева С. М. Историко-социологический трактат Ибн Халдуна «Мукаддима». М., 1965.
13. Балуев Б. *П.* Споры о судьбах России: Н. Я. Данилевский и его книга «Россия и Европа» М.,1999.
14. Бациева С. М. Бедуины и горожане в Мукаддиме Ибн Халдуна // Очерки истории арабской культуры V—XII веков. М., 1982.
5. Бурлин В.И. Социальная философия. Ч I. - М. 2003. 340с.
15. Быков Ф. С. Зарождение общественно-политической и философской мысли в Китае. М., 1966.
16. Васильев Л. С. Проблемы генезиса китайской мысли. М., 1989.-309 с.
17. Вико Дж. Основания новой науки об общей природе наций. М. – Киев, 1994. С. 116.

18.Вико Дж. Собрание сочинений в 3-х томах. М., 1986.
19.Виноградов В.Д. Головин Н.А. Политическая социология. Спб, Смысль, 1997, 360 с.
20.Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма. М.: Мысль, 1990, 343с.
21.В. В. Афанасьев. Социология политики Освальда Шпенглера. М.: КДУ, 2009. — 192 с.
22.Гайденко П.П. Социология М.Вебера. М.: Наука, 1990, 214 с.
23.Гайм Р. Гердер, его жизнь и сочинения. В 2-х тт. — М., 1888. (переиздано издательством «Наука» в серии «Слово о сущем» в 2011 году).
24.Гегель. Наука логики. В 3-т. Т.1, М.: Мысль, 1970, 501 с.
25.Гегель. Феноменология Духа. Философия истории. — М.: Эксмо, 2007. — 880 с.
26. Гегель. Философия религии. В 2-х томах. — М.: РОССПЭН, 2007.
27. Гегель. Философия права. — М.: Мир книги, 2007. — 464 с.
28.Гергилов Р.Е. Освальд Шпенглер. // Новая Россия. 1997. N 3.
29. Гергилов Р.Е. Шпенглер и Третий рейх. // Новый исторический вестник. 2007. N 1.
30. Гергилов Р.Е. Отношение О. Шпенглера к фашизму и национал-национализму. // Мониторинг общественного мнения. 2008. N. 1.
31. Гергилов Р.Е. Освальд Шпенглер. // Новая Россия. 1997. N 3.

32. Гулыга А. В. Гердер. Изд. 2-е, доработ. (изд. 1-е — 1963). — М.: Мысль, 1975. — 184 с.
33. Громов И. Моцкеичь А., Семенов В. Западная социология. Москва: Наука, 2005, 590 с.
34. Голубинцев, В.О. Данцев А.А., Любченко В.С. Философия для технических вузов./ Ростов-на-Дону.: Феникс, 2004. 400с.
35. Древнекитайская философия. Эпоха Хань - М., 1990 г.
36. Д. Рикуперати. Человек Просвещения // Мир Просвещения. Исторический словарь. М., 2003, с. 15-29.
37. Ибн Хальдун Абдуррахман Абу Зейд ибн Мухаммед / Бациева С. М., Сагадеев А. В. // Евклид — Ибсен. — М. : Советская энциклопедия, 1972. — (Большая советская энциклопедия : [в 30 т.] / гл. ред. А. М. Прохоров ; 1969—1978, т. 9).
38. Иванов Н. А. «Китаб аль-Ибар» Ибн Халдуна как источник по истории стран Северной Африки в XIV в. // Арабский сборник. М., 1959.
39. Игнатенко А. А. Ибн-Хальдун. — М.: Мысль, 1980. — 160 с.
40. Иноземцев К.И. К теории постэкономической общественной формации. - М. 2006.
41. Евдокимов В.И. Феномен Льва Мечникова. В кн. Лев Мечников. Цивилизация и великие исторические реки. - М.: Айрис-Пресс, 2013, С. 5 - 75.
42. Карасёв В.И. Общество, государство, цивилизация: к теории становления социумов. - М.2000. 230с.

43. Келле Ж., Ковалзон М. Исторический материализм. М., 1959. 37-45.
44. Коротаев А. В. Долгосрочная политико-демографическая динамика Египта: Циклы и тенденции. М.: Восточная литература, 2006.
45. Кучинов А. М. Влияние Ибн Халдуна на развитие общественной мысли // Ломоносов — 2013. — М., 2013.
46. Курятников В.Н. О двух подходах в освещении истории: двух подходах в освещении истории: духовном и светском
47. Кузнецов В. Н. Немецкая классическая философия второй половины XVIII – начала XIX века: Уч. пособие для ун-тов. – М.: Высшая школа, 1989.
48. Лукьянов А. Е. Становление философии на Востоке (Древний Китай и Индия). М., 1989. −188 с.
49. Лукьянов А. Е. Дао «Книги перемен» М., 1993. - 240 с.
50. Мёккель Кристиан. Диагностика кризиса: Гуссерль против Шпенглера // Логос, 2007, № 6 (63), с. 147—175.
51. М. Хоркхаймер, Т. В. Адорно. Понятие просвещения // Хоркхаймер М., Адорно Т. В. Диалектика просвещения. Философские фрагменты. М., С-Пб., 1997, с. 16-60
52. Огурцов А. П. Философия науки эпохи Просвещения. — М.: Институт философии РАН, 1993. — 213 с.
53. О. Э. Терехов. Освальд Шпенглер и «консервативная революция» в историографии ФРГ // Диалог со

временем. Альманах интеллектуальной истории. 2011, № 34.
54. Розов Н. С. Закон Ибн Халдуна// Политический класс. 2006, 16.
55. Реклю Э. Предисловие // Мечников Л.И. Цивилизация и великие исторические реки. М.:1969.
56. Поппер К. Открытое общество и его враги. М., 1992. 95-98.45.
57. Структура общественного сознания. М., 1969.
58. Спиркин А.С. Философия. - М., 2009. 450с.
59. Тойнби А. Дж. Постижение истории: Сборник / Пер. с англ. Е. Д. Жаркова. — М.: Рольф, 2001—640 с., ISBN 5-7836-0413-5, тир. 5000 экз.
60. Тойнби А. Дж. Постижение истории: Сборник / Пер. с англ. Е. Д. Жаркова. — М.: Рольф, 2001—640 с.
61. Тойнби А. Дж. Цивилизация перед судом истории: Сборник / Пер. с англ. — М.: Рольф, 2002—592 с.
62. Тойнби А. Дж. Пережитое. Мои встречи. / Пер. с англ. — М.: Айрис-пресс, 2003. — 672 с.
63. Тойнби А. Дж. Роль личности в истории. / Пер. с англ. — М.: Астрель, 2012. — 222 с., ISBN 978-5-271-41624-8, тир. 3000 экз.
64. Тойнби А. Дж. Исследование истории: В 3 т. / Пер. с англ., вступ. статья и комментарии.
65. Философский словарь / под ред. Фролова И.Т. - М. 2006.